

Zdzisław Noga
(Kraków)

Korespondencja miast Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza od średniowiecza do XVIII wieku

◆

Studia nad korespondencją są jak wiadomo częścią dociekań w zakresie komunikacji społecznej. Podejmowano je dawno, chociaż dopiero od lat 60. XX w. nabrały nowego kształtu, a termin „komunikacja” pojawił się po raz pierwszy w pracy mediewistycznej ponoć dopiero w książkach Michaela Richtera w lat 70. XX w., ponad pół wieku po zdefiniowaniu tego terminu przez Charles’a Hortona Cooleya na gruncie socjologii i psychologii społecznej¹. Tymczasem w Polsce badania nad komunikacją w miastach pozostają na wstępnym etapie w stosunku do historiografii zachodnioeuropejskiej, w której od dawna i wciąż powstają studia nad tym zagadnieniem ujęte z różnych perspektyw².

Korespondencja jako pragmatyczna gałąź piśmiennictwa stanowi również przedmiot badań nad kulturą pisma i wiąże się z problemem alfabetyzacji

¹ K. Skupieński, *Na opieczętowanym pergaminie, w pamięci, przez posłańca. Dokument jako forma komunikowania w Polsce średniowiecznej*, [w:] *Kolory i struktury średniowiecza*, red. W. Falkowski, Warszawa 2004, s. 26–38.

² Por. np.: U. Goppold, *Politische Kommunikation in den Städten der Vormoderne. Zürich und Münster im Vergleich*, Böhlau Verlag, Köln 2007; M. Hecht, *Patriziatsbildung als kommunikativer Prozess. Die Salzstädte Lüneburg, Halle und Werl in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Böhlau Verlag, Köln 2010; *Towns and Communication*, vol. 1: *Communication in Towns*, ed. N. Budak, Zagreb 2009.

cji społeczeństwa, modernizacji i profesjonalizacji aparatu administracyjnego³. Stanowi interesujące źródło do badań nad językiem mówionym w ośrodkach miejskich Europy Środkowo-Wschodniej.

W miastach Królestwa Polskiego nie przywiązywano w średniowieczu większej staranności w przechowywaniu korespondencji. Odrębne księgi korespondencji zakładano stosunkowo późno, z wyjątkiem nielicznych miast (Gdańsk, miasta pruskie i śląskie). Stąd dla wielu miast polskich, nie tylko „agrarnych”, ale i średniej wielkości, brakuje źródeł epistolograficznych do najdawniejszego okresu funkcjonowania gminy miejskiej. Mimo mało zachęcającej podstawy źródłowej podjęta problematyka jest istotna. Nawet sondażowe studia nad korespondencją miast dostarczają wielu nieznanymi informacji o sieci powiązań pomiędzy gminami miejskimi, pomiędzy miastami a dworem, urzędnikami państwowymi i instytucjami kościelnymi. Dają wgląd w sposoby i techniki komunikacji, w mechanizmy polityki miasta, funkcjonowanie samorządu, aparatu urzędniczego, kancelarii, wreszcie – dostarczają wiadomości o mobilności społecznej i zasięgu kontaktów poszczególnych ośrodków miejskich.

Odrębne zagadnienie stanowi nie do końca rozpoznana i rozproszona korespondencja prywatna mieszczan. Jest rzeczą oczywistą, że nie wszystkie listy prywatne mają takie znaczenie, jak opublikowana przed kilku laty korespondencja związanego z Krakowem Mikołaja Serafina⁴, ale także listy pozornie mniej ważne zawierają informacje często wyjątkowe, nieznanne z innych źródeł. Tu wspomnę tylko listy wysyłane do Krakowa, do młodego norymberczyka Pawła Behaima, który w latach 30. XVI w. odbywał praktykę kupiecką u Kaspra Gucciego. Młody kupiec pieczętował je przechował i zabrał do domu w Norymberdze. Tam trafiły do archiwum miejskiego i już w XIX wieku zostały opublikowane, stanowiąc dziś podstawę do interesujących studiów⁵.

³ R. Czaja, *Pismo i przekaz ustny w służbie władzy w Prusach w XV wieku*, [w:] *Historia społeczna późnego średniowiecza. Nowe badania*, red. S. Gawlas, Warszawa 2011, s. 233–243; J. Kaliszuk, *Przemiany społecznych funkcji pisma w późnym średniowieczu. Programy badawcze i ich rezultaty*, ibidem, s. 169–188.

⁴ *Korespondencja żupnika krakowskiego Mikołaja Serafina z lat 1437–1459*, wyd. W. Bukowski, T. Płóciennik, A. Skolimowska, Kraków 2006.

⁵ *Aus Paulus Behaims I. Briefwechsel*, hrsg. v. J. Kamann, „Mittelungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg” 1881, Bd. 3, s. 73–154; M. Berr, *Verhältnis zwischen Eltern und ihren jugendlichen Kindern im spätmittelalterlichen Nürnberg*, ibidem 1990, Bd. 77, s. 91–153.

Prezentowane w niniejszym tomie artykuły są efektem pracy Komisji Historii Miast przy Komitecie Nauk Historycznych PAN prowadzonej w 2011 roku. Stanowią część szerszego programu badawczego nad komunikacją w miastach polskich, śląskich i pomorskich okresu „staropolskiego”. Pozostaje wyrazić nadzieję, że staną się impulsem do dalszych badań.

Zdzisław Noga
Instytut Historii,
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
nogaz@ap.krakow.pl